

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему «Бюджетно-податкова політика в умовах
невизначеності»**

на матеріалах
**Департаменту фінансів Чернівецької обласної військової
адміністрації**

Студента 2 курсу, 703 групи,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа,
страхування та фондовий
ринок»)

(підпис студента)

Волошинського
Антон
Вікторовича

освітньої програми
«Фінансовий моніторинг та
податковий менеджмент»

Науковий керівник
д.е.н., професор

(підпис керівника)

Чорновол
Алла
Олегівна

Завідувач кафедри
д.е.н., професор

(підпис завідувача кафедри)

Чорновол
Алла
Олегівна

Чернівці 2024

АНОТАЦІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студента	<u>Волошинського Антона Вікторовича</u>
Кафедра	<u>фінансів, обліку і оподаткування</u>
Спеціальність	<u>Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок</u>
Тема роботи	<u>Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності</u>

Анотація

Бюджетно-податкова політика, як важливий елемент державного регулювання економіки, спрямована на забезпечення ефективного управління фінансовими ресурсами. Раціональний підхід до бюджетного планування є ключовою умовою для проведення ефективної соціально-економічної політики. Особливу увагу слід приділяти формуванню бюджету, оскільки це сприяє підвищенню ефективності управління державними фінансами в умовах економічних змін. Основними пріоритетами даної політики країни є підвищення публічності та прозорості у розміщенні закупівель, оптимізація структури органів державного управління та соціальної інфраструктури, посилення ефективності системи соціальної сфери населення, а також зменшення частки бюджетних витрат на обслуговування державного боргу.

The summary

Budget and tax policy, as an important element of state regulation of the economy, is aimed at ensuring effective management of financial resources. A rational approach to budget planning is a key condition for effective social and economic policy. Special attention should be paid to the formation of the budget, as it helps to increase the efficiency of public finance management in the conditions of economic changes. The main priorities of the country's budget policy are to increase transparency and publicity in the placement of public orders, optimize the structure of public administration bodies and social infrastructure, increase the effectiveness of the social protection system of the population, as well as reduce the share of budget costs for servicing the public debt.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ	7
1.1. Сутність бюджетно-податкової політики	7
1.2. Бюджетно-податкова політика у системі фінансово-економічних відносин	12
1.3. Зарубіжний досвід бюджетно-податкової політики	17
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ВІДКРИТОСТІ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	24
2.1. Аналіз впливу фінансової відкритості на економічне зростання	24
2.2. Оцінка сучасного стану фінансового стану України	29
2.3. Вплив війни на інвестиційне середовище та розвиток інвестиційних процесів	32
Висновки до розділу 2	38
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	39
3.1. Пріоритети формування бюджетно-податкової політики економічного розвитку	39
3.2. Розвиток інституційних засад бюджетно-податкових відносин	46
3.3. Напрями удосконалення бюджетно-податкових механізмів фінансово-економічної політики	51
Висновки до розділу 3	55
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Важливою передумовою ефективної соціально-економічної політики є правильно сформований підхід бюджетного планування. В умовах економічних перетворень та підвищення результативності управління публічними фінансами формування бюджету набуває важливого значення. На створення дієвої системи управління публічними фінансами спрямована бюджетно-податкова політика держави. Ефективність бюджетно-податкового механізму та економічного розвитку залежить від напрямів розвитку засад формування бюджетно-податкової політики, а саме фінансове забезпечення національної оборони та безпеки, соціальний захист населення. Основними напрямками бюджетно-податкової політики є публічність та відкритість державних закупівель, оптимізація соціальної структури та органів державного управління.

В сучасних умовах важливим є визначення напрямів бюджетно-податкової політики, впровадження дієвих бюджетних та фінансових інструментів, пріоритетних бюджетно-податкових механізмів.

Бюджетні відносини досліджували такі зарубіжні вчені, як Дж. Б'юкенен, Дж. М. Кейнс, П. Кругман, К. Макконнел, К. Рау, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, С. Фішер, Дж. Хікс.

Дослідженням даних питань присвячені праці вітчизняних вчених таких як: Т.Канєвої, Л.Козарезенко, Н.Крючкової, М. Кужелева, Г.Кучер, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, А. Мазаракі, В. Макогон, Л.Морозової, М.Пасічного, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших. Проте, оцінюючи вагомий внесок вітчизняних та зарубіжних вчених важливим є удосконалення бюджетно-податкових механізмів, формування бюджетно-податкової політики та розробки напрямів бюджетно-податкової політики в умовах невизначеності, що свідчить про актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи.

Метою дослідження є поглиблення теоретико-методологічних засад системи та розвиток науково-методичних підходів і практичних рекомендацій

щодо підвищення результативності бюджетно-податкової політики в умовах невизначеності.

Для досягнення мети дослідження поставлено та вирішено такі завдання:

- розвинути теоретико-методологічні підходи до визначення сутності бюджетно-податкової політики в умовах невизначеності;
- виявити та дослідити характер формування та реалізації бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень;
- обґрунтувати сучасні підходи до формування бюджетно-податкової політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- розробити та доповнити методологічний підхід до основних напрямів бюджетно-податкової політики у системі фінансово-економічних відносин;
- пропрацювати та удосконалити дієвість використання бюджетно-податкових механізмів.

Об’єктом дослідження є бюджетно-податкова політика.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та механізми формування та реалізації бюджетно-податкової політики в умовах невизначеності.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становили: методи абстракції, індукції-дедукції, аналізу та синтезу, а також історико-логічний метод (при узагальненні теоретико-методологічних підходів та розкриття змісту феномену фінансової відкритості, його взаємозв’язків із вільним рухом капіталу та економічним розвитком); діалектичний метод для обґрунтування та прогнозування мінливості стану і проявів фінансової відкритості; інституціональний підхід (формалізація обмежень, що визначають свободу транскордонних потоків капіталу).

Інформаційна база дослідження сформована на основі статистичних даних з офіційних баз даних Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Департаменту

фінансів Чернівецької обласної військової адміністрації, Державної казначейської служби України, статей вітчизняних та зарубіжних науковців, матеріалів конференцій, а також національного та європейського законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад формування та реалізації бюджетно-податкової політики в системі соціально-економічного розвитку країни.

Практичне значення одержаних результатів полягає розробленні рекомендацій та пропозицій для органів державної влади у напрямі формування та реалізації бюджетно-податкової політики в умовах невизначеності.

Публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи опубліковано у статті на тему «Теоретичні засади формування бюджетно-податкової політики».

Обсяг та структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Загальний досвід обсяг роботи становить – 65 сторінок, основний зміст роботи викладено на 55 сторінках. Робота містить 5 рисунків, 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність бюджетно-податкової політики.

Соціально-економічний розвиток країни залежить від тенденцій розвитку фінансово-бюджетного простору та динаміки суспільного розвитку. На сучасному етапі розвитку публічних фінансів та дієвості бюджетної політики виникає необхідність дослідження концепцій складових бюджетного простору, таких як: податкові, бюджетні, соціальні, монетарні та боргові.

Реформування «різних секторів економіки та виникнення форс-мажорних обставин, які супроводжуються невизначеністю й ризиками, підкреслюють важливість фіскального механізму для регулювання економічних і фінансових процесів» [1]. Обсяг бюджетних ресурсів, їх структура та баланс між доходами й видатками бюджету є визначальними для реалізації програм соціально-економічного спрямування та забезпечення фінансової стабільності економіки країни. Саме завдяки ефективній бюджетно-податковій політиці стає можливим впровадження заходів для подолання наслідків кризових ситуацій. Таким чином, адекватність і ефективність цих інструментів мають вирішальний вплив на успішність економічної стратегії держави» [11,12].

Бюджетно-податкова політика виконує ключові економічні функції, які визначають здатність держави проводити ефективну економічну політику: фінансове забезпечення виконання державних функцій; підтримка фінансової стабільності та збалансованості в країні; збереження фінансової цілісності держави; створення стимулів для соціально-економічного розвитку.

Сучасна держава, «окрім виконання своїх основних владних і соціальних функцій, бере на себе відповідальність за забезпечення ефективного функціонування всієї системи відносин ринкової економіки. Завдяки інструментам бюджетно-податкової політики здійснюється стимулювання та регулювання економічного розвитку, формування структури ринку факторів

виробництва, товарів і послуг. Таким чином, державний бюджет виконує не лише роль кошторису доходів і витрат, але й стає інструментом забезпечення макроекономічної рівноваги та економічного зростання. Він слугує фінансовим планом, який враховує необхідність створення умов для самофінансування у довгостроковій перспективі. Іншими словами, бюджетні ресурси слід розглядати як невід'ємний елемент системи суспільного відтворення. Регулююча функція бюджету базується на фіскальному перерозподілі частини ресурсних потоків у країні відповідно до орієнтирів, визначених законом про Державний бюджет. Вилучення частини суспільного продукту у формі податків і неподаткових надходжень дозволяє впливати на використання цих ресурсів, коригуючи як обсяг сукупного попиту, так і співвідношення між споживанням та інвестиціями в економіці» [19].

У періоди економічного спаду збільшення бюджетних видатків компенсує скорочення сукупного попиту, стимулюючи економічну активність, але водночас погіршуючи бюджетний баланс. Навпаки, у фазі економічного підйому зростання податкових надходжень сприяє покращенню балансу бюджету. За прогресивної шкали оподаткування збільшення доходів населення призводить до зростання частки податкових виплат, що працює як «вбудований» стабілізатор, стримуючи перегрів економіки.

Зниження податкових ставок та збільшення державних видатків використовується для стимулювання економічного зростання, тоді як підвищення податків і скорочення витрат спрямовані на запобігання економічному "перегріву". Таким чином, бюджет виконує антициклічну та стабілізаційну функцію.

Стратегічна структурна функція бюджету формується через структуру державного споживання та інвестицій і реалізується завдяки впливу держави на міжгалузевий і міжрегіональний розподіл ресурсів у країні, відповідно до визначених довгострокових стратегічних пріоритетів. Це охоплює державні закупівлі продукції окремих галузей, бюджетні інвестиції у стратегічно важливі

сфери, які не можуть залучити приватний капітал через різні обставини, а також підтримку депресивних регіонів.

Ця функція є «особливо важливою для перехідних економік, де відбувається глибока структурна трансформація. Вона сприяє спрямуванню ресурсів на розвиток ключових секторів та регіонів, що забезпечує сталість економічного зростання і зменшує регіональні та галузеві диспропорції».

Стимулююча функція бюджету «реалізується через вплив бюджетної політики на активізацію економічної діяльності. Хоча деякі дослідники ставлять під сумнів доцільність виділення цієї функції окремо, у контексті перехідної економіки її значення є принципово важливим».

На відміну від регулюючої та структурної функцій, які можуть як прискорювати, «так і стримувати економічні процеси (наприклад, у рамках антициклічної політики чи для підтримки збиткових галузей), стимулююча функція зосереджена на створенні максимально сприятливих умов для підприємницької діяльності, що відповідає законодавству та національним інтересам. Це досягається за допомогою податкових пільг, субсидій, дотацій, інвестицій у стратегічні "точки зростання" та інших інструментів, спрямованих на підвищення ефективності економіки».

Варто підкреслити, що три останні функції бюджету є непрямыми стосовно самого бюджету як фінансового плану держави. Їх реалізація виходить за межі одного бюджетного року, на який зазвичай орієнтується планування, хоча здійснюється через інструменти фіскальної функції бюджету.

Таким чином, ефективність виконання цих функцій можна оцінити лише частково під час аналізу виконання річного бюджету. Для цього потрібен також стратегічний аналіз впливу бюджетних відносин на економічну динаміку, структуру економіки та досягнення стратегічних пріоритетів.

Тому оцінювати ефективність бюджетної політики країни слід саме крізь призму цих функцій, враховуючи їхній внесок у стійкий економічний розвиток. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни «повинна бути спрямована на фінансову та бюджетну стабільність, підвищення економічного

зростання, розвитку людського потенціалу. Інституційне забезпечення бюджетної сфери залежить від обґрунтованої бюджетно-податкової політики» [3,5,24].

Частиною фінансової політики держави є бюджетно-податкова політика, яка відображає пріоритетність суспільних інтересів. Саме тому бюджетно-податкова політика відіграє важливу роль в процесах держави і проводиться відповідно до принципів ефективності соціально-економічного розвитку.

В залежності від умов та цілей держави уряд може використовувати такі *види бюджетно-податкової політики*, як: експансійну (дефіцитне бюджетне фінансування), протидіючу та нейтральну. З метою виведення економіки держави з високого рівня безробіття та рецесії використовують *експансійну (дефіцитне бюджетне фінансування)*, яка полягає в скороченні податків або підвищенні державних видатків. Інструментами *протидіючої* бюджетно-податкової політики є підвищення податків через бюджетний профіцит або скорочення державного споживання. *Нейтральна бюджетна політика* використовує збалансований бюджет, коли видатки дорівнюють доходам бюджету, що не впливає на економічну активність.

Основними завданнями бюджетно-податкової політики є: «обґрунтованість видаткової частини бюджету; взаємоузгодження бюджетно-податкової політики із стратегічними цілями розвитку країни; розвиток системи бюджетних відносин; формування та планування доходів і видатків бюджету; розвиток міжбюджетного регулювання; фінансування дефіциту бюджету та управління державним боргом» [18].

Дієвість бюджетної політики зазначається бюджетними інститутами, які діють згідно визначених функцій, принципів, механізмів бюджетного процесу та взаємодіють в процесі прийняття бюджетних та управлінських рішень. Збалансованість бюджетно-податкової політики залежить «від середньострокового бюджетного планування, програмно-цільового методу планування видаткової частини бюджету; використання сучасних методів і форм управління бюджетними коштами; зміцнення місцевих бюджетів;

підвищення відповідальності учасників бюджетного процесу при проведенні фінансового контролю; підвищення стимулюючої функції податкової системи». Бюджетну рівновагу та вплив на соціально-економічні процеси забезпечує бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, які пріоритетними інструментами впливу на розвиток держави та на рівень соціальних стандартів.

Економічною категорією, яка виступає, як сукупність методів і форм бюджетних відносин є *бюджетний механізм*. Основними елементами бюджетного механізму є організаційно-інституційна основа, методи бюджетного регулювання, правове та інформаційне забезпечення, бюджетна політика. Функціонування бюджетного механізму базується на основі кількісних та якісних критеріїв. На виконання цілей і завдань бюджетної політики впливають *кількісні критерії*, такі як обсяги фінансових ресурсів. *Якісні критерії* дозволяють оцінити формування та використання фінансових ресурсів за допомогою таких інструментів, як ставки, розцінки, тарифи, терміни, економічна доцільність, які впливають на стан кількісних характеристик. Функціональна структура бюджетного механізму має три рівні: на першому рівні функціонують методи бюджетного механізму, на другому рівні функціонують бюджетні інструменти, на третьому - важелі бюджетного механізму. Саме тому, бюджетний механізм є дієвим засобом реалізації соціально-економічної стратегії та ефективності використання бюджетних коштів.

Особливістю формування бюджетно-податкової політики на сучасному етапі є значна невизначеність щодо подальшого розвитку ситуації, пов'язаної з поширенням коронавірусу, масштабів економічних втрат від пандемії та швидкості відновлення економіки після завершення карантинних обмежень.

Ситуація ускладнюється тим, «що в Україні нещодавно були запроваджені зміни у податковому законодавстві та розпочато реалізацію заходів з реформування системи оподаткування. Ці нововведення мали на меті виправити негативні тенденції попередніх років, зокрема скоротити дефіцит

державного бюджету та прискорити приріст його доходів. Однак наразі бюджетний дефіцит досяг рекордного рівня, а процес прогнозування податкових надходжень супроводжується значними ризиками, що додає викликів у забезпеченні фінансової стабільності» [21].

Таким чином, удосконалення бюджетно-податкової політики з урахуванням макроекономічних шоків і необхідності оперативного реагування на сучасні виклики виступає найефективнішим інструментом впливу на соціально-економічні процеси.

На сьогодні головним завданням є підтримка національної економіки в посткарантинний період шляхом стимулювання розвитку бізнесу та створення нових робочих місць. Це може бути досягнуто через зниження податкового навантаження та впровадження заходів, які мінімізують можливості для корупції й ухилення від оподаткування.

1.2. Бюджетно-податкова політика у системі фінансово-економічних відносин

Сучасні умови та розвиток України «визначають необхідність посилити увагу до обґрунтованості і ефективності даної політики. Цілі і завдання бюджетної політики, зумовлені впливом екзогенних і ендегенних чинників на соціально-економічний розвиток держави, підкреслює створення ефективного «механізму реалізації бюджетної політики» для забезпечення СЕЗ.

Становлення інституту бюджетної політики є важливою складовою вдосконалення бюджетної системи, що включає визначення концептуальних засад та основних завдань інституційних перетворень відповідно до соціально-економічного розвитку країни.

На даному етапі економічні перетворення доцільно посилити ефективність використання економічних процесів, підвищити рівень адаптивності бюджетної сфери та вдосконалити інструменти бюджетне планування та бюджетне прогнозування». «Макроекономічна стабільність і

стійкість та є ключовими умовами для забезпечення економічного зростання в середньо- та довгостроковій перспективі» [24].

Бюджетна політика є важливим інструментом економічної політики держави, і в умовах сучасності одним з її головних завдань є забезпечення фінансової стійкості та збалансованості бюджетної системи та ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни.

Бюджетні доходи є «головним фактором фінансових відносин. Циклічний характер економічного зростання в умовах глобалізаційних процесів спричиняє трансформацію обсягів та структури доходів бюджету» [19].

Ключовим є визначення відповідних інституційних засад формування доходів бюджету в системі бюджетного регулювання, з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів та сприяння економічному зростанню країни.

Формування дохідної частини бюджету, насамперед, «зосереджені на податковому регулюванні. У соціальній сфері вагомим є вдосконалення прогресивної шкали ПДФО, доцільно враховувати сімейний стан платника, запровадити оподаткування доходів від розміщення коштів на депозитних рахунках, а також удосконалити механізм непрямого оподаткування щодо товарів споживання та оподаткування нерухомого майна» [24].

Ключовим є підвищення ефективності контролю та аудиту використання фінансових ресурсів держави, а також забезпечення більшої прозорості відносин, які відбуваються в бюджетній сфері. Ефективність використання бюджетних ресурсів в бюджетному процесі забезпечується через проведення суттєвого внутрішнього аудиту і контролю.

Бюджетна програма повинна базуватися на досягненні кінцевих стратегічних цілей, визначених у планах діяльності головного розпорядника бюджетних коштів.

«Доцільним є запровадження ефективного механізму управління бюджетним процесом як складової системи управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку країни та

можливостями бюджету в середньостроковій перспективі, а також забезпечення прозорості та послідовності бюджетної політики, яка реалізується через систему бюджетних механізмів і гарантує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси» [41,32].

Головною метою показників бюджету, що базується на комплексі фінансових і економічних взаємозв'язків у процесі формування доходів бюджету, є здійснення виваженої бюджетно-податкової політики держави.

Видатки бюджету значно реагують на економічний розвиток, на основі фінансуванні наукових досліджень, підтримці соціально вразливих груп населення та розвитку ключових галузей економіки, зменшенню регіональних диспропорцій.

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин «відзначається зростанням значення бюджетних витрат у регулюванні соціально-економічного розвитку країни. Важливою складовою частиною системи державного регулювання соціально-економічного розвитку країни є програмно-цільовий метод планування бюджетних видатків. Визначення бюджетних пріоритетів витрат є ефективним фактором впливу на економічні перетворення в сфері соціальної політики та інших економічних галузях. Розвиток програмно-цільового методу в бюджетному процесі відбувається в напрямку впровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування» [31].

Ключовим аспектом розвитку програмно-цільового методу і стратегічного планування є удосконалення підходів до реалізації і розробки державних цільових програм і бюджетних, які мають формуватися з урахуванням соціально-економічного розвитку держави, що підвищить їх ефективність.

Важливою складовою системи планування видатків «має стати система моніторингу та оцінки бюджетних програм, яка дозволить визначити рівень ефективності та виявити проблеми під час їх реалізації. Це сприятиме розробці та вжиттю відповідних заходів для покращення виконання програм і раціонального управління» [44].

Створення ефективної системи моніторингу та оцінки бюджетних програм «повинно стати основою для ухвалення рішень щодо доцільності включення програми до бюджету, що забезпечить найбільш ефективне управління бюджетними витратами. Ефективне та результативне використання бюджетних коштів є однією з найважливіших задач планування та виконання бюджету в умовах обмежених ресурсів».

Інституційні перетворення соціально-економічної моделі розвитку суспільства вимагають посилення ефективності бюджетно-податкової політики. Важливим є підвищення рівня координації між її складовими в контексті підтримки розвитку реального сектору економіки та забезпечення макроекономічної стабільності.

Бюджетно-податкова політика «повинна базуватися на застосуванні комплексу заходів податкового регулювання та реалізації збалансованої бюджетної політики для забезпечення економічного зростання і підтримки низького рівня інфляції. Формування та реалізація ефективної бюджетно-податкової політики повинні ґрунтуватися на принципах функціональної збалансованості, обґрунтованості, системності та адаптивної ефективності, що сприяють забезпеченню оптимальних співвідношень між її складовими» [46].

Розробка та реалізація бюджетно-податкової політики «повинна базуватися на науково обґрунтованих положеннях і результатах досліджень у сфері бюджетних відносин, що, безумовно, зміцнить збалансованість державних фінансів і створить умови для підвищення рівня керованості економічними процесами держави. Важливою складовою частиною системи фінансового регулювання економіки є бюджет» [37].

Податкова політика забезпечує основну частину надходжень до доходної частини зведеного бюджету. Ця політика має на меті виконання фіскальної, регулюючої та стимулюючої функцій, забезпечуючи економічну спроможність органів державної влади та місцевого самоврядування для реалізації покладених завдань. Податкове регулювання потребує постійного вдосконалення та адаптації до змін у моделі соціального та економічного

розвитку. Ефективність податкової політики певною мірою залежить від здатності уповноважених інституцій справно збирати податки та збори для виконання фіскальної функції.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної фінансової системи податкова політика «повинна сприяти розширенню бази оподаткування при зниженні рівня тіньової економіки. Підвищення ефективності державного управління в сучасних фінансово-економічних умовах набуває особливої важливості. Для реалізації соціально-економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якості функціонування бюджетної системи, зокрема впровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів та бюджетних програм; удосконалення методологічних основ програмно-цільового методу планування бюджету; застосування ефективних підходів до управління державними фінансами» [51].

Бюджетно-податкова політика повинна бути спрямована на створення ефективної моделі перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи, а також сприяти соціально-економічному розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць.

1.3.Зарубіжний досвід бюджетно-податкової політики

Основним напрямком бюджетної політики розвинених країн є забезпечення стабільності державних фінансів та підтримка фінансової рівноваги.

Особливу важливість мають питання підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Для зміцнення ефективності бюджетного регулювання необхідно здійснювати комплексні реформи, що є вагомим чинником соціально-економічного розвитку.

Зміни фінансової політики «в країнах з розвинутою економікою наприкінці XX століття були обумовлені науковими розробками вчених монетаристів, неокласиків, неолібералів та створенням нової теорії –

"економіки пропозиції", яка, на відміну від кейнсіанського підходу, зосереджувалася на стимулюванні пропозиції».

Основними завданнями бюджетної політики «стало забезпечення збалансованості бюджету. Для досягнення цієї мети в США був прийнятий закон про збалансований бюджет, а також розроблені програми, спрямовані на зменшення частки бюджетних видатків у ВВП» [32].

Завдяки поєднанню інструментів податкової політики, вдалося значно скоротити бюджетний дефіцит, припинити зростання державного боргу, знизити темпи інфляції, підвищити рівень зайнятості та прискорити економічне зростання.

Так, «в останньому десятилітті XX століття США демонстрували високі темпи приросту ВВП серед розвинених країн - в середньому 3,5% щорічно. Водночас у цей період було досягнуто середньострокового бездефіцитного бюджету, а зростання профіцитів бюджету в окремі роки складало в середньому 1,5% від ВВП» [27].

В розвинутих країнах розвиток бюджетної політики здійснювався за допомогою ринкових методів, методом вдосконалення нормативно-правової бази, що посилювало значимість адміністративних методів».

У зарубіжних країнах «використовуються сучасні методи управління бюджетними ресурсами, що дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних коштів, посилити взаємозв'язок річного та перспективного бюджетного планування, а також сприяти подальшому розвитку програмно-цільового методу планування бюджетних видатків і системи державного фінансового контролю».

Великобританія орієнтована на регулювання та розвиток економіки на довгу перспективу, задля вирішення таких запитань, як забезпечення самозабезпечення енергетичними ресурсами, структурна перебудова економіки і утримання інфляції на обґрунтованому рівні» [43].

Один із основних напрямків бюджетної політики полягав у податковому стимулюванні формування заощаджень населення як важливого джерела

фінансування інвестицій, а також у проведенні реформ на ринку праці.

Основними «діями стали спрощення процедур прийому на роботу та звільнення обмеження страйків, скорочення допомоги по безробіттю, скасування мінімального рівня заробітної плати. Особливу увагу приділяли податковому стимулюванню капіталовкладень приватними особами, зокрема дрібними інвесторами. У Великій Британії рівень оподаткування корпорацій є нижчим, ніж у інших розвинених країн, що позитивно реагує на темпи економічного зростання. Зростання Великої Британії в порівнянні з іншими країнами Європейського Союзу перевищують середній рівень».

Для Німеччини «характерна значемість держави в даних процесах. Частка ВВП становить близько п'ятдесяти відсотків. Серед країн ЄС Німеччина, з обсягами фінансування розробок, що становлять 3% ВВП, наблизилася до вимог та цілей нового стратегічного розвитку Європи. Ключовим чинником бюджетної політики у сфері податків Німеччини є соціальна справедливість» [37].

Основою прогресу, зростання соціального захисту та зайнятості, міжнародної конкурентоспроможності є інновації, які повинні сприяти зменшенню кризових наслідків та вирішенню викликів, що постають перед Європейським Союзом».

У Японії «реалізується національна програма створення інформаційного суспільства, в якій важливу роль відіграє фінансова система. Фінансова система Японії складається з бюджету центрального уряду (загальний рахунок), бюджетів місцевих органів влади та спеціальних рахунків, які включають як спеціальні фонди, так і рахунки підприємств, служб та корпорацій, що належать центральним і місцевим органам влади. Доходи і витрати бюджету організовані за певним угрупованням, яке включає розділи, статті та параграфи. Підготовка проекту бюджету здійснюється Міністерством фінансів і його департаментами, а інші міністерства та відомства готують пропозиції щодо обсягу та структури своїх бюджетів, а також з інших фінансових питань» [36].

Державні фінанси «Польщі визначаються як сукупність економічних

відносин, виражених у грошовій формі, спрямованих на формування і розподіл валового суспільного продукту для виконання функцій держави. Бюджетний устрій країни обумовлений її державним устроєм, територіально-адміністративним поділом, рівнем розвитку економіки та її структурних елементів. Він включає дві ланки управління: центральну та місцеву, які поділяються на три рівні, що характеризуються демократизацією та децентралізацією управління».

Основним завданням фінансово-бюджетної політики на сучасному етапі є «стабілізація державних фінансів, що залежить від правильної політики використання методів фінансування дефіциту державного бюджету. Державна заборгованість Польщі формувалася на фоні трансформаційних перетворень, під впливом несприятливої економічної кон'юнктури, зокрема спаду виробництва та девальвації національної валюти».

Під час економічної рецесії дієвим інструментом фінансового регулювання стало використання цільових податкових пільг, що є важливим чинником програми стимулювання економіки розвинутих країн.

Відповідні заходи координувалися в рамках єдиного фінансового плану і передбачали додаткову капіталізацію системно важливих фінансових установ, а також надання державних гарантій. Було виділено значні обсяги фінансової підтримки країнам, що зазнали серйозного розбалансування системи державних фінансів, зокрема Греції, Ірландії, Іспанії та Португалії.

У ряді країн, зокрема в Данії, Нідерландах, США та Бельгії, давно функціонують агентства, які займаються контролем за фінансовою політикою.

Висновки до розділу 1

Основою для визначення ефективних фінансових механізмів є бюджетна політика, яка забезпечує стійкість та збалансованість системи бюджету, враховуючи трансформаційні перетворення. Ключові елементи бюджетної політики повинні використовуватися як засоби реалізації середовища бюджетного простору.

Формування інституційного середовища та реалізація стратегії бюджету має значний вплив на розвиток макроекономічної стійкості держави. Для цього необхідно підвищити динамічність, циклічність процесів та ефективність інституційної бюджетної політики.

Основними пріоритетами є утворення сприятливих умов для стимулювання структурної перебудови економіки та розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності.

Досвід зарубіжних країн демонструє, що ефективність бюджетно-податкової політики значною мірою залежить від рівня розвитку фінансових інститутів та економічних відносин. Більшість країн останнім часом дотримуються політики суворої економії бюджетних коштів, зміцнення бюджетної дисципліни, подальшого розвитку програмно-цільового методу планування видатків бюджету та удосконалення системи державного фінансового контролю.

Важливою складовою системи державного регулювання економіки є бюджет, завданнями якого є покращення розвитку економіки та формування необхідного об'єму ресурсів для фінансування країни. Вагомий вплив на бюджетну збалансованість є правильне та ефективне планування та прогнозування бюджетів.

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ВІДКРИТОСТІ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз впливу фінансової відкритості на економічне зростання

Для розуміння впливу фінансової відкритості на економіку та процеси її формування, ключовим є виявлення факторів і мотивів, що визначають динаміку фінансової відкритості. «Згідно з поширеними теоретичними узагальненнями, мотивами фінансової лібералізації виступають:

- забезпечення джерел фінансування державних запозичень та приватизації;
- імпорт інвестиційних ресурсів, технологій, організаційних практик;
- розширення ринків збуту, перетворення внутрішніх заощаджень на зовнішні активи;
- розвиток внутрішнього фінансового сектора;
- прагнення до інтеграції у світовий економічний простір» [50].

У 2020 році Європейський інвестиційний банк опублікував дослідження "Вплив прямих іноземних інвестицій на економічне зростання", яке було проведено на основі аналізу 111 країн світу.

Аналізуючи Звіт, можна зазначити, що результати дослідження показують значний вплив прямих іноземних інвестицій на зростання реального ВВП. В середньому, вплив на економічне зростання від збільшення співвідношення ПІ до ВВП на один відсотковий пункт варіюється від 1% до 20%, залежно від групи надходжень.

Дослідження показує, що вплив прямих іноземних інвестицій на економічний ріст залежить від рівня доходів країн та їхнього ступеня економічного розвитку. ПІ мають більший вплив на економіки, що розвиваються, оскільки вони потребують більше інвестицій та новітніх технологій порівняно з розвиненими країнами.

Розвинені країни здатні створювати нові технології та ефективно управляти існуючими виробничими процесами, покладаючись на свою внутрішню спроможність. Натомість країни, що розвиваються з низьким стартовим рівнем, поступово стикаються з посиленням конкуренції між місцевими та іноземними інвестиційними компаніями.

Статистика показує, що прямі іноземні інвестиції в економіку України за останні 10 років були незбалансованими і надходили нерівномірно. Як видно з даних таблиці 2.1, обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну з 2010 по 2022 рік значно коливалися і значною мірою залежали від економічної та політичної ситуації в країні, що є негативним фактором.

Таблиця 2.1.

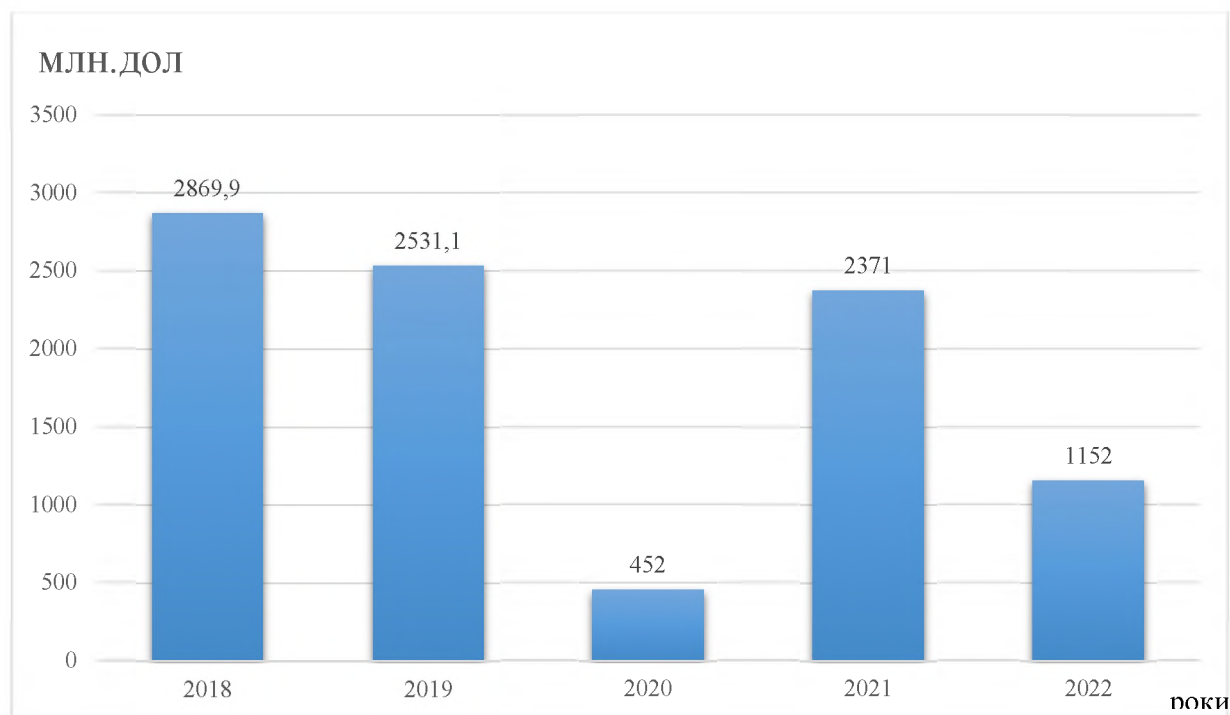
Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за 2010-2022 роки

Роки	Прямі іноземні інвестиції, млн.дол.США	Показники динаміки (до попереднього року)		
		абсолютний приріст (зменшення), млн.дол.США	індекс динаміки, %	темп приросту (зменшення), %
2010	5851,2	---	---	---
2011	6033,7	182,5	103,1	3,1
2012	5290,7	-743,7	87,7	-12,3
2013	5462,1	171,4	103,2	3,2
2014	2451,7	-3010,4	44,9	-55,1
2015	4321,8	1900,0	176,2	76,2
2016	4405,9	84,1	102,0	2,0
2017	2511,1	-1894,8	57,0	-43,0
2018	2869,9	358,8	114,3	14,3
2019	2531,1	-338,8	88,2	-11,8
2020	452,0	-3399,1	-90,0	-101,8
2021	2371,0	1919,0	524,5	424,5
2022	1152,0	-1219,0	48,6	-51,4

Ми спостерігаємо, що з 2010–2011 років починається поступове зростання іноземних інвестицій. Однак у 2012 та 2014 роках, через глобальну фінансову кризу та політичну нестабільність в Україні, відбулося суттєве зменшення надходжень іноземних інвестицій на 12,3% та 55,1% відповідно.

Однак у 2015 та 2016 роках ситуація почала дещо покращуватися, і загальний обсяг іноземних інвестицій в економіку України становив 4321,8 млн

дол. США у 2015 році та 4405,9 млн дол. США у 2016 році, що значно менше, ніж у 2011–2013 роках. Водночас слід зазначити, що невизначеність щодо ефективності економічних реформ, стабільності політичної ситуації та розпочатої боротьби з корупцією стали факторами, що сприяли скороченню потоку прямих іноземних інвестицій. У 2022 році обсяг інвестицій порівняно з 2020 роком зменшився на 53%.

Невелике збільшення надходжень у 2018 році, яке склало 358,8 млн дол. США, або 14,3%, свідчить про недовіру іноземних інвесторів до створених умов для стабільного ведення бізнесу та покращення інвестиційного клімату в країні. А вже у 2020 році спостерігалось зменшення припливу прямих іноземних інвестицій в економіку України на 11,8% порівняно з 2019 роком.

Як показує рис. 2.1, у 2020 році спостерігалася негативна тенденція, коли Україна вперше зіткнулася з чистим відпливом прямих іноземних інвестицій, що склав 868 млн доларів. Таким чином, недостатньо швидкий прогрес у впровадженні структурних реформ та невизначеність щодо подолання епідемії COVID-19 в Україні призвели до низьких обсягів іноземних інвестицій в економіку, що не дозволяє повною мірою реалізувати виробничий потенціал країни.

Отже, створення привабливого та сприятливого інвестиційного клімату в Україні повинно стати пріоритетним завданням та метою як для внутрішньої, так і для зовнішньої економічної політики держави.

Ми виділяємо такі основні позитивні фактори у цьому напрямі:

- «скасовано адміністративний бар'єр для безперешкодного входження іноземного капіталу в Україну це у випадку обов'язкової реєстрації іноземних інвестицій» [50];
- «в Україні іноземні інвестиції не підлягають націоналізації;
- сьогодні, створено сучасне і дієве, правове поле для прискореного інвестування та розвитку державно-приватного партнерства);
- «врегульовано базові аспекти оформлення дозволу на застосування праці іноземців та посвідки на тимчасове проживання, що спростить залучення іноземних менеджерів та іноземних кваліфікованих працівників, що необхідно на перших етапах розвитку дочірнього підприємства в Україні» [8];
- «надано режиму найбільшого сприяння щодо розпорядження інвестиціями, що прогнозовано сприятиме збільшенню обсягів іноземних інвестицій в ключові сфери економіки України (між Україною та Фондом Міжнародного розвитку ОПЕК)» [40].

Як показує рис. 2.1, обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України на 01.01.2022 становив 1152 млн дол. США, що на 8,0% більше порівняно з початком 2019 року. Найбільша частка інвестицій надходить з країн ЄС, які на 01.01.2022 складають 79,0% від загального обсягу акціонерного капіталу (28289 млн дол. США), тоді як з інших країн світу надходить 21,0% (7520,3 млн дол. США)

«Нідерланди займають друге місце серед країн-інвесторів. В загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в економіку України частка інвестицій цієї країни зросла з 18,0 % у 2015 році до 20,2,0 % у 2018 році, а на початок 2020 року склала вже 23,2%. За даними Державної служби статистики України на 1 січня 2020 року Нідерланди вклали в економіку України 8301,4 млн. дол. США, Кіпр – 10368,9 млн. дол.» [5].

Структура прямих іноземних інвестицій в економіку України у
розрізі країн світу

Країни світу	Структура іноземних інвестицій на 1 січня, %		
	2015 рік	2018 рік	2022 рік
Кіпр	31,2	28,0	29,0
Велика Британія	5,6	6,1	5,8
Нідерланди	18	20,2	23,2
Швейцарія	3,6	4,8	4,8
Німеччина	5,5	5,3	5,1
Франція	3,5	2,3	2,4
Австрія	3,5	3,2	3,4
Російська Федерація	4,2	2,5	2,0
Польща	1,8	2,0	2,2
Італія	0,5	0,6	0,8
США	2,0	1,6	1,8
Інші країни світу	20,6	23,4	19,5
Усього	100,0	100,0	100,0

На початок 2022 року, порівняно з 2015 роком, у структурі прямих іноземних інвестицій в економіку України спостерігається зростання частки інвестицій з Великої Британії (на 0,2%), Швейцарії (на 1,2%), Польщі (на 0,4%) та Італії (на 0,3%). Однак частка інвестицій з Німеччини зменшилася на 0,4%, з Франції — на 1,1%, а з США — на 0,2%. Крім того, через військовий конфлікт, частка інвестицій з Російської Федерації зменшилася з 4,2% на початок 2015 року до 2,0% у 2020 році (табл. 2.2).

Отже, дослідження впливу зростання припливу іноземного капіталу на економічний розвиток перехідних економік у контексті фінансової глобалізації не дають однозначного підтвердження теорії про позитивний вплив вільного руху капіталу на економічне зростання за умови фінансової відкритості. Цей факт, а також частота фінансових криз, спричинених короткостроковими потоками капіталу, стали підставою для висновку Д. Родріка, що основним економічним аспектом фінансової лібералізації є саме ці потоки, а не продуктивні інвестиції.

2.2.Оцінка сучасного стану фінансового стану України

В умовах сучасності Україну можна впевнено охарактеризувати як малу відкриту економіку. За 30 років незалежності її економіка поступово, але глибоко інтегрувалася в глобальне економічне середовище, зміцнюючи міжнародні торговельні зв'язки та сприяючи руху міжнародних фінансових потоків.

Усі макроекономічні дисбаланси, накопичені в попередні роки, політична криза початку 2014 року, а також окупація Криму та частини Донецької і Луганської областей призвели до глибокої економічної кризи. Падіння реального ВВП на 6,6% у 2014 році та на 9,8% у 2015 році поглиблювалося кількома хвилями значної девальвації гривні та банківською кризою, що була спричинена великим відтоком депозитів з банківської системи та численними банкрутствами банків.

Та реформа, «яка визначена в Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України у період до 2020 року, та затвердженій регуляторами фінансового сектору, повністю спрямована на подолання сталих системних проблем у фінансовому секторі та направлена на розбудову повноцінного ринкового та конкурентоспроможного середовища відповідно до стандартів Європейського Союзу. Так реформа відбувалася за трьома галузями: розбудова інституційної спроможності регуляторів, забезпечення стабільності фінансового сектору, Сзахист прав споживачів та інвесторів фінансового сектору. Сама, Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року є сьогодні продовженням Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2030 року».

Основними цілями реалізації є «сприяння сталому економічному зростанню України, підвищення надійності та технологічності фінансової системи, забезпечення макрофінансової стабільності, зміцнення довіри до фінансового ринку, досягнення європейських стандартів у фінансовій сфері, а також виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та інших чинних

міжнародних угод України».

Оскільки Україна є малою відкритою економікою, тісно інтегрованою в систему світової торгівлі, оцінка її чутливості до змін світової економічної ситуації потребує детального аналізу. Для цього можна застосувати Глобальну векторну авторегресійну модель, яка об'єднує макроекономічні моделі різних країн через міжнародну торгівлю та дозволяє оцінювати прямі і мультиплікаційні ефекти економічних шоків.

Погіршення економічної ситуації в Україні у 2021 році не стало неочікуваною подією, а було передбачуваним, навіть без урахування коронавірусного шоку. Хоча в першій половині 2020 року показники зростання реального ВВП виглядали "нормальними" порівняно з попереднім роком, пізніше квартальна динаміка показала поступове ослаблення економіки, з різким спадом, який, як і в більшості європейських країн, стався у II кварталі 2021 року через коронавірусний шок.

Таблиця 2.4

Квартальне зростання реального ВВП у 2020-2023 роках

ВВП	1-й 2020	2-й 2021	3-й 2021	4-й 2021	2-й 2023	3-й 2023	4-й 2023
% до відповідного кварталу попереднього року	2,9	4,7	3,9	1,5	-1,3	-11,4	-3,5
% до попереднього кварталу з урахуванням сезонного фактору	0,8	1,0	0,3	0,0	-0,7	-9,9	8,5

Українська економіка вже вступила в 2022 рік у значно ослабленому стані, тому будь-які дисбаланси могли призвести до прискореного економічного спаду. Це й сталося через глобальну коронавірусну кризу, яка в Україні була оголошена в середині березня 2022 року, що спричинило введення жорсткого карантину, обмеження економічної діяльності, транспортного сполучення та контактів між людьми.

Входження України у 2020р. означало, «що перед країною у соціально-економічній сфері актуалізуються складні термінові (короткострокові, які, втім, мають і довгострокову спрямованість) завдання, і всі владні зусилля мають бути спрямовані на формування і забезпечення (зрозуміло, не лише на них):

- стійкого макроекономічного середовища;
- послідовного підвищення життєвих стандартів і добробуту;
- припинення подальшої втрати інвестиційного потенціалу;
- посилення фінансової стійкості як вагомої складової інвестиційної привабливості та економічного розвитку;
- інтеграційного зміцнення і розширення відкритості країни, аз тим – і прискорене включення України до трансконтинентальних проєктів».

За даними МВФ, темпи економічного зростання для розвинених країн на 2021-2022 роки були підвищені, тоді як для країн, що розвиваються, відбулося зменшення прогнозів. Причиною цього є різна спроможність застосовувати ефективну стимулюючу та економічну політику.

Таблиця 2.5

Темпи зростання ВВП у окремих країнах

	Показник 1 Темпи зростання ВВП, %			Показник 2 Дефіцит бюджету, % ВВП		Середня вартість валютних запозичень у 2021 % річних
	2021	2022	2023	2021	2022	
Україна	-4	3.8	4	-5.8	-4	7.18
Польща	-2.7	5.0	5.4	-8.2	-4.7	1.07
Сполучені Штати	-3.5	7	4.9	-14.7	-13.3	0.89
Нігерія	-1.8	2.5	2.6	-5.8	-5.5	8.52

Як видно, темпи зростання ВВП, дефіцит бюджету та вартість валютних запозичень у деяких країнах продовжують підтримувати економіки. Однак країни, що розвиваються, через вищу вартість запозичень мають обмеженіші можливості для економічного розвитку.

Для залучення великої кількості інвестицій критично важливою є впевненість інвесторів у їхній безпеці. Зниження частки непрацюючих старих кредитів вимагає дотримання прав кредиторів та вдосконалення правових механізмів для запобігання недобросовісним кредитним практикам, зокрема кредитуванню пов'язаних осіб. Окрім того, для прискореного розвитку зовнішньої торгівлі необхідно зменшити корупційні схеми на кордонах.

Структурні зміни є довготривалим процесом. Сучасні реформи потребують стабільної політичної волі протягом різних політичних циклів, навіть за умов "втоми від реформ" та опору груп з власними інтересами. Якщо цього не буде, Україна залишатиметься на низькому рівні економічного зростання, і наздогнати розвинені країни стане неможливо.

Для України правильним і вигідним рішенням стануть зміни в правовій системі, розвиток конкурентних ринків, а також удосконалення зовнішньої торгівлі, поглиблення фінансових ринків і повноцінне та прискорене відкриття ринку землі.

2.3. Вплив війни на інвестиційне середовище та розвиток інвестиційних процесів

Повномасштабна війна стала потужним негативним фактором для інвестиційного розвитку, суттєво знизивши інвестиційну привабливість України, що відобразилося у падінні Індексу інвестиційної привабливості (рис. 2.6). На початку 2022 року інтегральний показник впав до 2,17 бала з 5 можливих, що стало найнижчим рівнем з 2013 року. Проте в другій половині поточного року індекс відновився до рівня, аналогічного періоду пандемії COVID-19.

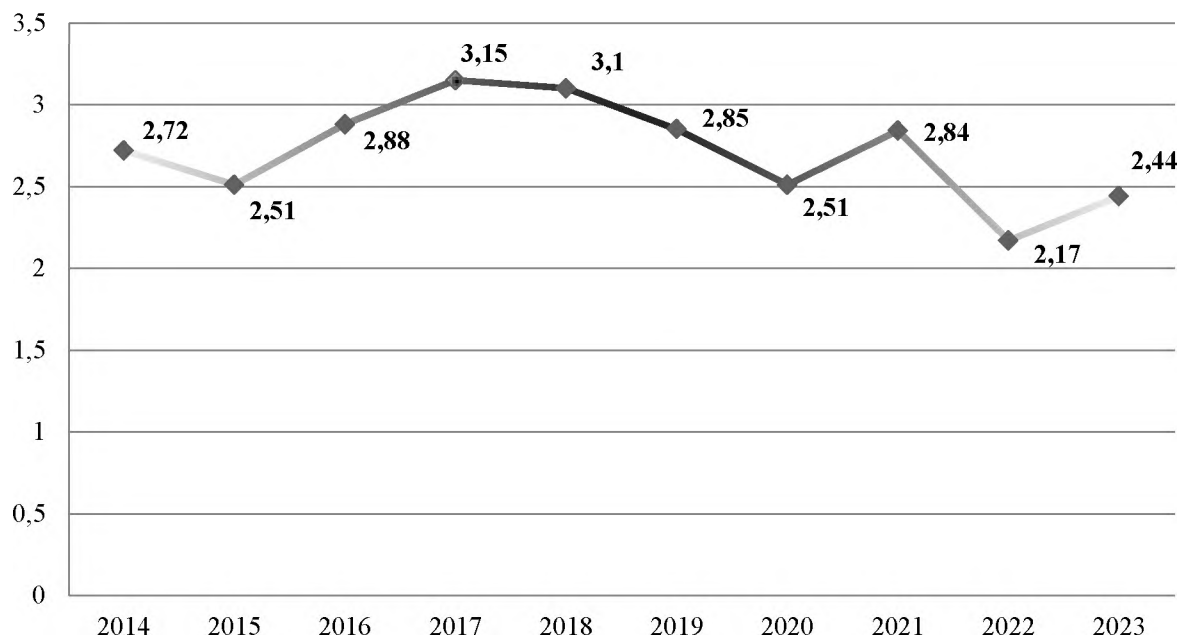

Рис. 2.6. Індекс інвестиційної привабливості України за період 2014-2023 рр.

Як видно з рисунку 2.6, найнижчий рівень індексу інвестиційної привабливості за останнє десятиліття Україна мала у 2022 році — 2,17 бала, що було зумовлено загостренням політичної ситуації та початком повномасштабної війни. Подібна ситуація спостерігалася у 2014 році після Революції гідності та початку вторгнення російських військ, коли індекс знизився до 2,72 і продовжив падати. Одразу після Революції гідності індекс показав значний ріст, а потім демонстрував поступове, хоча й невелике, але стабільне зростання, досягнувши свого максимуму в кінці 2017 року — 3,15. Протягом 2019-2020 років індекс знову знизився, що значною мірою було спричинено пандемією COVID-19. У 2021 році він склав 2,84, що в цілому є незадовільним результатом, оскільки 75% опитаних Європейської бізнес асоціації (ЄБА), а це понад 100 керівників найбільших міжнародних та українських компаній, вважали інвестиційний клімат в Україні несприятливим.

У 2023 році індекс підвищився до 2,44, що свідчить про позитивну тенденцію порівняно з попереднім роком, однак інвестиційний клімат в Україні залишається загалом несприятливим і нестабільним. Згідно зі звітами Міністерства фінансів, у I кварталі 2022 року спостерігалася значне скорочення

обсягів прямих іноземних інвестицій. Проте, починаючи з II кварталу, міжнародна підтримка України почала поступово збільшуватися, і в II кварталі країна отримала 260 млн доларів США, а в III кварталі ця сума зросла до 400 млн доларів США.

Згідно з інформацією, наданою Європейською Бізнес Асоціацією, основним фактором, що негативно впливає на інвестиційний клімат в Україні, є збройний конфлікт, який займає перше місце. Друге місце посідають атаки на українську енергосистему, а третє — корупція. Серед небагатьох позитивних змін, що сприяють поліпшенню інвестиційних можливостей, слід відзначити надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС та скасування мит і квот на український експорт.

Під час зустрічей у Нью-Йорку з представниками відомих світових корпорацій, таких як U.S. Steel, JP Morgan, General Electric, MUFG Bank, Honeywell, Halliburton, було визначено 10 галузей, що мають значний інвестиційний потенціал в Україні (табл. 2.2). Однією з обговорюваних можливостей є реалізація пріоритетних проєктів, зокрема будівництво "розумних мереж", впровадження енергетичних балансуючих потужностей, використання інноваційних технологій у газовидобуванні та розвиток "зеленої" металургії з використанням заліза прямого відновлення.

Також обговорювались можливості в агропромисловому секторі, зокрема варіанти глибокої переробки кукурудзи для екстракції амінокислот та біоетанолу. Україна також має інвестиційні проєкти, спрямовані на видобуток графіту та літію. Команда України підкреслила перспективи в IT-сфері, продовжуючи розвивати співпрацю з міжнародними інвесторами через Український фонд стартапів.

Таблиця 2.2.

Галузі з вагомим інвестиційним потенціалом в Україні на 2023 рік

Галузь	Інвестиційний потенціал, млрд \$
<i>Оборонно-промисловий комплекс</i>	43
<i>Металургія та металообробка</i>	26
<i>Енергетика</i>	177
<i>Природні ресурси</i>	5,6
<i>Агропромисловий комплекс</i>	34
<i>Логістика та інфраструктура</i>	123
<i>Промислове виробництво</i>	16
<i>Деревообробка та меблеве виробництво</i>	5
<i>Фармацевтика</i>	19
<i>Інноваційні технології</i>	11

Для ефективної реалізації стратегії України щодо залучення та регулювання іноземного капіталу необхідно чітко розуміти переваги та виклики, які прямують до прямих іноземних інвестицій (ПІІ) як для України, так і для іноземних інвесторів. Хоча існує багато дискусій щодо важливості ПІІ для економіки України, бракує сучасного аналізу взаємозв'язку між інт Для ефективного планування інвестиційної стратегії важливо провести SWOT-аналіз, який може сприяти досягненню довгострокового успіху в підвищенні інвестиційної привабливості України (рис. 2.7). SWOT-аналіз є спеціалізованою методикою, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, що дає змогу створити план для досягнення стратегічних цілей. Стратегічними цілями для України є економічний розвиток та здатність бути надійним партнером. ересами України в ПІІ та інтересами іноземних інвесторів.

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
• Україна має вигідне геополітичне положення. • Високий рівень наявності природних ресурсів. • Велика міжнародна підтримка та допомога Україні, особливо під час війни. • Недорогі технології та робоча сила. • Великий внутрішній ринок. • Відсутність націоналізації ПІІ. • Дешева робоча сила та енергія.	• Військові та геополітичні ризики. • Політична нестабільність. • Відсутність реальної ринкової економіки. • Нестабільна валюта. • Слабкий бізнес-клімат. • Слабка законодавча база та її складність. • Високий зовнішній борг.
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
• Мати додаткові економічні стимули: податкові пільги, пільгові тарифи або стимули. • Нові ринки збуту. • Сільськогосподарський, енергетичний та природно-ресурсний потенціал. • Розвиток транзитного потенціалу. • Удосконалення інвестиційної політики та національної стратегії для збільшення ПІІ • Розвиток системи страхування: страхування військових ризиків та інвестицій.	• Високий рівень корупції. • Високий рівень бюрократії. • Військова міграція людей і компаній. • Відсутність системи страхування від військових ризиків.

Рис. 2.7. SWOT-аналіз інвестиційної привабливості України

Україна знаходиться на перехресті важливих торгових маршрутів, що робить її привабливою для інвесторів, які орієнтуються на розвиток логістики. Великий внутрішній ринок, обумовлений чисельністю населення, створює можливості для зміцнення позицій на великих ринках. Потенціал для розвитку таких секторів, як сільське господарство, ІТ та енергетика, відкриває шляхи для диверсифікації інвестицій і формування нових ринків. Високий рівень кваліфікації та таланту української робочої сили робить країну привабливою для компаній, що шукають висококваліфікованих спеціалістів.

Воєнний конфлікт може становити серйозну загрозу для економічної

стабільності та інвестицій. Світові економічні труднощі можуть негативно вплинути на зовнішню торгівлю та інвестиційні потоки. Негативні наслідки пандемії та інші глобальні кризи також можуть загрожувати інвестиціям. Конфлікт з росією продовжуватиме впливати на приплив прямих іноземних інвестицій в Україну. Через непередбачуваність дій супротивника та продовження бойових дій на лінії фронту політичний ризик інвестування в Україну залишається надзвичайно високим.

Загальна оцінка інвестиційної привабливості України свідчить про великий потенціал, але також вказує на численні виклики та обмеження. Серед переваг країни можна виділити великий внутрішній ринок та вигідне геополітичне розташування, що створює широкі можливості для інвесторів. Кваліфікована робоча сила та талановиті фахівці сприяють розвитку високотехнологічних і інноваційних секторів. Однак слабкі сторони, такі як політична нестабільність та корупція, значно ускладнюють залучення інвестицій і бізнес-розвиток.

Незважаючи на очевидні труднощі, Україна активно залучає значні обсяги інвестицій від компаній з різних країн світу. Це включає не лише близьких партнерів, таких як Німеччина та Туреччина, а й віддалених, як США та Ізраїль. Важливо, що більшість інвесторських компаній вже мали досвід роботи в Україні до початку конфлікту і орієнтовані на розвиток або розширення існуючих виробництв.

Висновок до розділу 2

На сьогодні основним чинником, що визначає інвестиційні рішення, є співвідношення ризику та дохідності. Серед ключових факторів, що впливають на це, є суверенний кредитний рейтинг, наявність можливості врегулювання суперечок через міжнародний арбітраж, актуальність офіційної інформації.

Аналізуючи Україну з конкурентними державами, зазначаємо, що рівень ризику для іноземного інвестора є значно вищим при інвестуванні в Україну. Сьогодні на рівень дохідності впливає низка факторів, серед яких людський капітал, енергетична незалежність, природні ресурси, електроенергія та будівництво, внутрішній ринок, логістика, а також вільний доступ до ринків.

Основними конкурентними перевагами України можна відзначити наявність великих природних ресурсів і достатній доступ до зовнішніх ринків. Однак, є й недоліки, зокрема енергетична залежність та відставання в розвитку логістики. Тому, з огляду на співвідношення ризику та дохідності, Україна дещо поступається своїм конкурентам.

Для того, щоб залучити іноземних інвесторів, Україні потрібно зосередитися на активних заходах, спрямованих на зміну політичної та економічної ситуації в країні. Це сприятиме зростанню іноземного капіталу та покращенню конкурентоспроможності національної економіки на міжнародній арені. Подальші кроки в цьому напрямі включають вивчення міжнародного досвіду регулювання інвестиційної діяльності та залучення іноземних інвестицій в національну економіку.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

3.1. Пріоритети формування бюджетно-податкової політики розвитку економіки

Сутність бюджетної політики «як інструменту регулювання економічного розвитку полягає в застосуванні бюджетної архітекτονіки, яка передбачає оптимальні співвідношення між елементами бюджетної системи з метою впливу на динаміку економічного зростання. Рівень збалансованості бюджетної політики впливає як безпосередньо, так і з певними лагами на темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю ключових бюджетних показників, що відображають стан цієї системи» [47].

Головним є «впровадження такої методики для показників запасу стійкості бюджетної системи на певному часовому інтервалі. Також необхідним є визначення стратегії бюджету на довгострокову перспективу, яка враховує циклічність розвиток країни. Це дозволить підвищити управління бюджетним процесом, забезпечуючи стабільність і ефективність фінансових механізмів навіть у періоди економічних коливань. Важливим аспектом є врахування макроекономічних тенденцій і можливих кризових явищ, що дозволить своєчасно адаптувати бюджетну політику до змінюваних умов» [37].

Виходячи зі стратегії розвитку економіки, що орієнтується на ендогенні складові, це дозволить ефективно сприяти розвитку внутрішніх джерел економічного зростання, таких як інновації, виробничі потужності, людський капітал та підприємницька діяльність. Інституційні зміни повинні передбачати вдосконалення бюджетних механізмів, посилення координації між центральними та місцевими органами влади, створення умов для розвитку інвестиційно-інноваційних процесів та забезпечення стійкості фінансової системи. Формування такої системи потребує врахування особливостей суспільства, зокрема, його соціально-економічного контексту, рівня розвитку

фінансових інститутів та здатності адаптуватися до змін на глобальному ринку» [33].

Збереження стабільності системи країни та специфіки забезпечення бюджету під час війни вимагає використання стратегічних принципів, програмно-цільового та результативного управління ресурсами бюджету, щоб значно покращити ефективність економіки країни.

Ефективне впровадження зазначених принципів «має здійснюватися в рамках державного стратегічного планування та прогнозування соціально-економічного розвитку країни, а також середньострокового програмно-цільового бюджетного планування. Це дає змогу оцінити взаємозв'язок між пріоритетними стратегічними завданнями розвитку країни в різних сферах суспільних відносин і результатами діяльності органів державного управління».

Основним завданням є збереження ефективності фінансово-бюджетної системи України. Фіскальний розрив збільшується з кожним днем війни. ЄС запустив програму фінансової допомоги Україні на суму понад один мільярд двісті мільйонів євро.

Бюджетно-податкова політика «повинна сприяти розвитку інституційних секторів економіки та підвищенню фінансової стійкості державних фінансів. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності процесу розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення ефективності системи соціального захисту населення, а також зниження частки видатків бюджету на обслуговування державного боргу».

Ефективність функціонування податкової системи «в значній мірі залежить від рівня поєднання таких складових, як фіскальна та стимулююча.

Важливим є вдосконалення стратегічного планування діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, а також планування бюджетних програм відповідно до завдань і функцій цих розпорядників. Це передбачає спрямування бюджетних асигнувань на цілі та завдання, визначені планом діяльності розпорядника бюджетних коштів, а також досягнення поставленої

мети і відповідних результатів бюджетної програми.

Доцільним є «посилення фінансової спроможності територіальних громад та забезпечення збалансованого поєднання доходних і видаткових повноважень органів місцевого самоврядування. Збалансована бюджетна політика є важливою умовою для соціально-економічного розвитку країни та здійснення ефективних економічних перетворень. Доцільним є посилення інституційних основ системи державного фінансового регулювання, підвищення результативності бюджетної системи, а також ефективності планування та використання бюджетних видатків».

Проте протягом останніх десяти років бюджетна політика держави не сприяє розвитку інновацій економіки та забезпеченню населення в сфері соціальної політики. У зв'язку з цим нагальним питанням є визначення окремих засад інституційного розвитку у сфері бюджетного регулювання на основі динаміки макроекономічних показників. Бюджетно-податкова політика є ключовим інструментом, «яка впливає на розвиток соціально-економічної сфери держави» [22].

До них належать, зокрема, структурна перебудова економіки, захист навколишнього середовища, оборона, правопорядок, соціальна підтримка малозахищених верств населення, проведення фундаментальних наукових досліджень, охорона здоров'я та інші важливі сфери.

Бюджетно-податкова політика держави, як динамічна система, що розвивається в залежності від соціально-економічних потреб суспільства, повинна включати відповідні регуляторні механізми з урахуванням зарубіжного досвіду.

Функціональне призначення бюджетної політики є «результатом еволюції ролі та значення держави в суспільно-економічному розвитку. Залежно від показників економіки повинні коригуватися цілі та завдання бюджетної політики, а також механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси».

Розвиток суспільства на нинішньому етапі вимагає використання бюджетної політики як ефективного інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин.

Державна політика у сфері видатків бюджету має значний вплив на обсяг сукупного попиту, який формується з компонентів споживчого, інвестиційного та державного попиту. В умовах економічного спаду держава повинна вживати заходів для одночасного зниження податкового навантаження на економіку та збільшення бюджетного дефіциту. Таким чином, бюджетне регулювання стає інструментом впливу на обсяг сукупного попиту, темпи та пропорції економічного розвитку.

Важливою умовою «підвищення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання та соціальний розвиток є розробка і впровадження обґрунтованих методів визначення обсягів і структури видатків державного та місцевих бюджетів. Для забезпечення максимально ефективного розподілу бюджетних ресурсів триває вдосконалення планування та виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу, який є складовою системи перспективного бюджетного прогнозування та планування».

Удосконалення системи планування видатків місцевих бюджетів через «впровадження програмно-цільового методу сприятиме підвищенню прозорості бюджетного процесу, забезпеченню взаємозв'язку між пріоритетами соціально-економічного розвитку територій та фінансовими ресурсами місцевого самоврядування, а також підвищенню ефективності використання бюджетних коштів з урахуванням досягнутих результатів реалізації бюджетних програм» [38].

Розвиток виконання бюджетів і системи планування, який заснований на програмно-цільовому методі, вимагає вдосконалення процесів бюджету шляхом впровадження «середньострокового планування», «підвищення орієнтованості бюджетного планування» на досягнення кінцевих результатів.

Вагомим завданням бюджетного регулювання є «оптимізація бюджетних програм, здійснення їх інтегральної оцінки, підготовки бюджетних запитів і

проведення моніторингу бюджетної результативності».

Розвиток відносин в бюджеті на сучасному етапі відзначається зростанням функції видатків бюджету у регулюванні розвитку територій у напрямку соціально-економічного зростання держави. Упродовж останніх років були вжиті заходи для підвищення формування та реалізації видатків бюджету, а також її впливу на розвиток економіки та соціальної сфери держави.

Бюджетна політика на середньостроковій перспективі дасть змогу:

- «отримувати цілі стратегії бюджетної політики;
- «забезпечувати відкритість та прозорість у досягненні завдань соціально-економічної сфери на протязі планового строку»;
- «складати реалістичні прогнози доходної частини бюджету»;
- «визначати основні чинники у сфері видаткової частини бюджету»;
- «своєчасно коригувати бюджетну політику»;
- «посилювати державний фінансовий контроль за реалізацією поставлених цілей»;
- «підвищувати відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів за ефективне використання ресурсів» [43].

Основні напрями бюджетно-податкової політики «повинні узагальнюватися на основі факторів, що дають ефективний розвиток інноваційної економіки, а важливим фактором формування та реалізації є розвиток бюджету. Це сприятиме посиленню відповідальності розпорядників за виконання встановлених цілей, упорядкуванню та підвищенню результативності й ефективності державних видатків» [34].

3.2. Розвиток інституційних засад бюджетно-податкових відносин

Розвиток бюджетної системи як частини публічних фінансів є «застосування дієвих методів бюджетного планування, що підвищить ефективності формування та реалізації коштів бюджету, орієнтованих на досягнення високоякісного результату» [42].

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин «фінансова наука значною мірою зосереджується на вивченні впливу інституціональних факторів на еволюцію бюджетної системи. Процес формування та розвитку державних фінансових інститутів є досить складним і вимагає відповідного теоретико-методологічного забезпечення. Інститути слід розуміти як правила реалізації суспільних взаємовідносин та певні обмеження, які спрямовані на зменшення рівня невизначеності цих взаємовідносин через поведінку людей».

Сучасні інституційні перетворення фінансово-економічних взаємовідносин «спрямовані на формування відповідних адаптивних очікувань економічних суб'єктів, що зміцнюють тенденцію сталого економічного зростання країни в середньо- та довгостроковій перспективі. Рівень розвитку на інституційне середовище впливає на обсяг трансакційних витрат: чим вища прозорість інститутів держави, тим ефективніше управління державою».

Необхідно розвивати інституційну архітектуру бюджетної системи, зокрема через чітке виокремлення завдань, функцій і відповідальності учасників бюджетного процесу. Реалізація та формування основ розвитку у сфері інновацій вимагає посилення фінансової і регуляторної діяльності країни.

Основою формування архітектури податкового регулювання має бути його мета: «створення інституційних умов для ефективного функціонування податкового механізму та досягнення дієвого впливу податкових важелів на розвиток країни через регулювання економічного зростання та соціального розвитку, забезпечення оптимальних співвідношень оподаткування, їх єдності, досягнення та підтримки оптимальних значень інституційних показників, а також визначення та реалізація індикаторів інституційних змін у податковій системі країни» [8].

Інституційні основи створення системи фінансово-бюджетного регулювання держави формуються на базі впровадження принципів нової інституційної теорії. Базовим елементом цієї теорії є інститути, які упорядковують взаємодію між суб'єктами, даючи змогу вирішувати протиріччя,

що виникають через обмеженість ресурсів. Таким чином, інститути визначають ключові результати економічної системи та основний напрям її розвитку.

Бюджетно-податкове регулювання є однією з форм економічного регулювання держави. «Особливістю фінансово-бюджетного управління держави є наявність параметрів, за якими фіксуються відхилення фактичних показників від нормативних. Інститути, як стабільні структурні утворення, упорядковують взаємодію між економічними суб'єктами, забезпечуючи ефективне вирішення протиріч, що виникають через обмеженість ресурсів і конфлікти приватних інтересів у процесі конкуренції. Як вбудовані регулятори та стабілізатори соціально-економічного розвитку, інститути визначають основні результати економічної системи. Інститут фінансового регулювання тісно пов'язаний з основним інститутом власності, оскільки бюджетно-податкове регулювання оперує фондами та фінансовими результатами руху капіталу конкретних власників».

Однак інститут фінансового регулювання «ще більше пов'язаний з фундаментальним інститутом влади. Інститут незалежного аудиту, за своєю суттю, не належить державі, але в разі потреби він стає інститутом фінансового контролю держави, особливо в умовах діяльності державних підприємств. Інституціональна єдність фінансового регулювання повинна відображати економічну єдність конкурентного середовища взаємодії економічних суб'єктів» [47].

Інститути, «як традиції, правила і норми, визначають обмеження для функціонування економічної системи та її суб'єктів. Економічні інститути формуються в процесі історичної еволюції, структуруючи взаємодію людей у економічній, політичній та соціальній сферах. Інститути та організації мають тісний зв'язок, оскільки інститут функціонує як організація, що забезпечує реалізацію конкретної системи однорідних інституцій. Водночас існує різноманіття організацій, таких як політичні організації, парламент, державні установи, уряд, економічні структури, громадські організації, домогосподарства, профспілки, підприємства та навчальні заклади».

У процесі трансформаційних перетворень діяльність законодавчих і виконавчих органів держави «полягає у створенні нових інститутів, заміні неефективних або сприянні інтеграції відповідних зовнішніх інститутів у національне середовище, що призведе до змін в інституційній основі суспільства. Формування інституційних засад системи фінансово-бюджетного регулювання ґрунтується на підході до державної влади як певного набору економічних відносин. Ці відносини включають забезпечення поточних та перспективних суспільних потреб, а також взаємодії, що виникають у процесі діяльності держави як господарюючого суб'єкта» [35].

Застосування такого інституційного підходу дає змогу виокремити три основні інститути фінансово-бюджетного регулювання держави:

1. «Перший інститут полягає в забезпеченні ефективного державного управління грошовими фондами та потоками бюджетного характеру».
2. «Другий інститут фінансово-бюджетного регулювання держави має інвестиційно-фінансовий характер, а його місія полягає в забезпеченні ефективного державного управління грошовими фондами та потоками державних інвестицій».
3. «Третій інститут фінансово-бюджетного регулювання держави - це незалежний аудит» [35].

Оскільки економічна діяльність здійснюється в межах відповідної інституційної моделі, яка є сукупністю взаємопов'язаних інститутів, ефективна модель фінансово-бюджетної політики повинна базуватися на інституційному середовищі суспільства як системі основних економічних, соціальних, політичних та правових положень, що визначаються історією, традиціями та культурою країни.

Створення необхідних інституційних «умов для формування та реалізації ефективної бюджетної політики вимагає застосування адаптивної архітектури системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого та стійкого соціально-економічного розвитку держави. Під інституційною архітектонікою розуміється структура інститутів, що складається з правил,

норм, стереотипів, традицій, установ та інших соціальних утворень, які перебувають у взаємозв'язку з сутністю і загальним естетичним планом побудови цілісної соціальної системи».

У цьому визначенні відображені як об'єктивні, внутрішньо властиві системі відносини, так і значення суб'єктів перетворювальної діяльності, а також необхідність побудови цієї діяльності відповідно до внутрішніх закономірностей системи.

Інституційна архітектоніка об'єднує в собі як глибинну інституційну структуру, так і мистецтво інституційного будівництва, а також загальний естетичний план створення цілісної системи інститутів. Держава, як ключовий учасник і регулятор інвестиційного процесу, формує та бере під контроль основний інвестиційно-фінансовий інститут — державний бюджет розвитку.

У межах цього «інституту регулювання поєднуються функції, структури, процедури та стандарти як фінансового, так і інвестиційного регулювання. Місія даного інституту полягає в ефективному забезпеченні інвестиційних інтересів держави як найбільшого власника та розпорядника фінансових фондів. Ця місія реалізується через використання комплексу відповідних інструментів інвестиційно-фінансового регулювання» [42].

Важливою передумовою високих темпів соціально-економічного розвитку країни є «стабільне фінансове забезпечення, яке має досягатися шляхом інституційної координації податкової та бюджетної політики. Це дозволяє запобігати непередбачуваним фіскальним розривам, забезпечувати оптимальне співвідношення доходів та видатків бюджету в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах, а також забезпечувати цілісність політики економічного регулювання» [39].

Дослідження взаємозв'язку ефективності бюджетної політики в системі державного регулювання та характеристик інституційного середовища країни показує, що саме інституційне середовище значною мірою створює умови, за яких у межах інституційної архітектоніки економічної системи формується її складова — інституційна архітектоніка бюджетної системи.

Дослідження взаємозв'язку між ефективністю бюджетної політики в рамках державного регулювання та особливостями інституційного середовища країни показує, що саме інституційне середовище суттєво визначає умови, за яких в межах інституційної структури економічної системи розвивається її частина - інституційна структура бюджетної системи.

3.3. Напрями удосконалення бюджетно-податкових механізмів фінансово-економічної політики

Середньострокове бюджетне планування є ключовим фактором для покращення керованості та якості процесу бюджетного планування, а також для зміцнення впливу бюджетного регулювання на розвиток держави соціально-економічної сфери.

Впровадження бюджетної політики «повинні базуватися на обґрунтованих принципах і результатах досліджень у галузі відносин у бюджеті, що сприятиме збалансованості публічних фінансів і започатковувати умови задля покращення керування економічними процесами в державі. Для реалізації соціально-економічних пріоритетів розвитку країни необхідно підвищити якість функціонування бюджетної системи, зокрема, шляхом впровадження середньострокового бюджетного планування для головних розпорядників бюджетних коштів та бюджетних програм; вдосконалення методологічних основ програмно-цільового методу планування бюджету; застосування ефективних підходів до управління державними фінансами».

Ефективність виконання бюджетних програм залежить від організації ефективного контролю на рівні держави та на рівнях існування бюджетного процесу. Це забезпечить виконання бюджетних програм відповідно до їх паспортів, цільове використання бюджетних коштів відповідно до затверджених кошторисів, перевірки неефективних витрат, розробку заходів для усунення та попередження таких випадків у майбутньому, точність і достовірність бухгалтерської та фінансової інформації.

Бюджетна політика є «важливою складовою економічної політики та

інструментом реалізації державних функцій, зокрема в частині розробки та впровадження стратегії економічного зростання» [21].

Комплекс форм і методів формування та використання бюджетних фінансових ресурсів, «що утворюють бюджетний механізм, орієнтований на досягнення компромісу між інтересами всіх учасників бюджетного процесу, водночас з підвищенням їхньої відповідальності для вирішення завдань, пов'язаних із стимулюванням економічного зростання, здійсненням структурних змін у ключових галузях згідно з суспільними пріоритетами, прискоренням науково-технічного прогресу та підвищенням рівня соціальних стандартів» [47].

Впровадження цілеспрямованої фінансово-бюджетної політики передбачає використання стратегічного бюджетного планування. Розробка середньострокових та довгострокових бюджетних прогнозів дає змогу приймати обґрунтовані та раціональні рішення, а також оцінювати їхні наслідки у перспективі. Планування видатків бюджету на майбутнє є необхідним інструментом для державного регулювання соціально-економічного розвитку та передумовою для підвищення керованості бюджетним процесом, а також для досягнення цілей і завдань розвитку національної економіки.

На розвиток податкової політики значний вплив має інституційна інфраструктура, що складається з формальних і неформальних інституцій, які регулюють економічні та фінансові відносини в державі, які спрямовані на формування та реалізацію запланованих цілей.

Для реалізації обґрунтованої бюджетної політики є планування та прогнозування, що забезпечить достатню ефективність бюджетних витрат, спрямованих на соціально-економічний розвиток.

Висновки до розділу 3

Важливим завданням розробки і реалізації державної фінансової політики є удосконалення системи управління державними фінансами, підвищення ефективності бюджетних механізмів, які спрямовані на економічний розвиток країни. Ефективність економічних реформ значною мірою залежить від високого рівня інституційної складової бюджетної системи, її стабільності та здатності бюджетних інструментів впливати на соціально-економічний розвиток країни.

Основним завданням бюджетної політики у сфері формування доходів бюджету є вдосконалення механізму податкового адміністрування. Податкова політика, як важливий компонент системи бюджетних доходів, змінюється під впливом економічних перетворень та адаптується до актуальних макроекономічних умов.

У процесі розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики держави важливе значення має ефективне формування доходної частини бюджету. Основним завданням при цьому є вдосконалення управління структурою податкових надходжень. Досягнення стабільного та ефективного наповнення бюджету вимагає забезпечення інституційної стійкості податкової системи.

Бюджетна політика виступає ключовим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Основними цілями в процесі розробки та впровадження державної фінансової політики є покращення системи управління публічними фінансами та підвищення ефективності бюджетних механізмів, орієнтованих на підтримку економічного зростання.

Ключовими напрямками бюджетної політики держави є забезпечення прозорості та відкритості у розміщенні державних замовлень, оптимізація діяльності органів державного управління та соціальної інфраструктури, підвищення ефективності системи соціального захисту населення, а також зменшення частки бюджетних видатків на обслуговування державного боргу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Бюджетно-податкова політика значно впливає на формування умов для стимулювання розвитку національної економіки, враховуючи досягнення оптимальної збалансованості державних фінансів, ефективне бюджетне планування, розвиток міжбюджетних відносин та вдосконалення державного фінансового контролю.

Основною умовою досягнення головних цілей бюджетної політики є покращення інструментів оцінки та моніторингу соціально-економічної ефективності бюджетних програм, що забезпечить чітке співвідношення між досягнутими результатами та використаними бюджетними коштами.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що ефективність бюджетно-податкової політики безпосередньо залежить від фінансових інститутів та їх розвитку. Значна частина країн світу останнім часом використовує жорстку політику щодо бюджетних коштів, зміцнення дисципліни бюджету, подальшого розвитку програмно-цільового методу планування видатків бюджету та вдосконалення системи державного фінансового контролю.

У країнах з розвинутою економікою активно застосовуються сучасні методи управління державними фінансовими ресурсами, що сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів. Багато провідних країн застосовують дієві механізми інтеграції короткострокового та середньострокового бюджетного планування.

Основним напрямом бюджетної політики щодо формування доходної частини бюджету є удосконалення ефективності механізму податкового адміністрування. Податкова політика, як частина системи формування бюджетних доходів, знаходиться під впливом економічних змін та адаптується до коливань макроекономічної ситуації. Важливим аспектом у процесі формування та реалізації фінансово-бюджетної політики країни є забезпечення наповнення доходної частини бюджету.

Особливу увагу слід приділяти підвищенню ефективності управління структурою податкових надходжень. Для забезпечення більш ефективного формування доходів бюджету необхідно забезпечити принцип інституційної стабільності податкового простору.

Важливим інструментом впливу на процеси соціально-економічної сфери є бюджетна політика. У процесі розробки та реалізації державної фінансової політики необхідно зосередитися на удосконаленні системи управління публічними фінансами, підвищенні ефективності бюджетних механізмів, які сприяють економічному зростанню. Це дозволяє досягати збалансованості фінансів, а також оптимізувати використання бюджетних ресурсів для вирішення стратегічних завдань розвитку країни.

Результативність економічних перетворень в значній мірі визначається якісним рівнем інституційної складової бюджетної архітекτονіки, стійкістю бюджетної системи та ефективністю використання бюджетних інструментів для стимулювання соціально-економічного розвитку. Якщо бюджетна система є стабільною та дієвою, а інституційна архітектоніка налаштована на оптимальне управління фінансовими ресурсами, це сприяє досягненню стратегічних цілей і забезпечує сталий економічний розвиток країни.

Бюджетна політика діє на основі таких напрямів є:

- Регулювання публічності і відкритості, що сприятиме прозорості та запобігає корупційним схемам у використанні бюджетних коштів;
- укрупнення системи соціальної інфраструктури та органів державного та місцевого управління, що дозволяє більш ефективно розподіляти ресурси і покращує якість державних послуг для населення;
- підвищення дієвості системи соціального захисту населення - орієнтується на покращення рівня життя соціально незахищених верств населення, зокрема через модернізацію механізмів надання допомоги;
- зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу - це дає змогу звільнити кошти для більш продуктивного використання в соціально-економічних програмах.

У той самий час, «бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки та підвищенню фінансової стійкості державної фінансової системи, що створює умови для стабільного економічного розвитку, збільшення інвестиційної привабливості та зменшення зовнішньої залежності країни. Це означає, що податкові механізми повинні одночасно забезпечувати необхідний рівень надходжень до бюджету та створювати умови для стимулювання економічної активності».

Вагомими завданнями податкового регулювання є:

- «встановлення оптимального рівня оподаткування важливо знайти баланс між достатнім рівнем податкових надходжень до бюджету та мінімізацією податкового навантаження на підприємства та громадян, що стимулюватиме розвиток економіки;
- механізм адміністрування податків - ефективна система адміністрування податків повинна забезпечити прозорість, справедливість та зручність для платників податків, а також зменшити можливості для ухилення від сплати податків;
- поєднання інтересів платників податків та держави - важливо, щоб податкова система не лише забезпечувала надходження до бюджету, але й створювала стимулюючі умови для інвестицій, розвитку підприємництва та економічної активності;
- удосконалення податкового стимулювання людського капіталу - інвестування в освіту, здоров'я та науку через податкові пільги та програми стимулювання може стати важливим інструментом ендогенного економічного зростання, сприяючи розвитку інтелектуального потенціалу нації та її конкурентоспроможності на міжнародному ринку» [33].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки/пер. та наук. ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 2000. 654 с.
2. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / за заг. ред. А.А.Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2010. 409 с.
3. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія / за ред. Л. В. Лисяк. Дніпропетровськ:ДДФА, 2015. 396 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456 із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
5. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
6. Б'юкенен Дж. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: пер. з англ. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. 175 с.
7. Гаврилова Л.В. Формування бюджету в країнах з розвинутою економікою. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 16. С. 46–51.
8. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2018. 376 с.
9. Zharikov A.Yu. State financial policy in the system of socio-economic development of the country. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.3. N.59. pp.20-25.
10. Жаріков А.Ю. Інституційні засади формування системи бюджетно-податкового регулювання. Агросвіт. 2020. № 24. С. 79–85.
11. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Ефективна економіка. 2021. № 12. URL:[http:// www.economy. nauka.com.ua](http://www.economy. nauka.com.ua)
12. Жаріков А.Ю. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економічний вісник університету. Університет Григорія

Сковороди в Переяславі . 2023. № 58. С. 5–11.

13. Жаріков А.Ю. Економічна сутність формування бюджетної політики // Міжнародна науково-практична конференція "Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика", (м.Полтава, 12 лютого 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч.3.С. 38-40.

14. Жаріков А.Ю. Бюджет у системі державного регулювання економіки // Міжнародна науково-практична конференція " Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України ", (м.Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь: УДФСУ, 2020. С. 28-30.

15. Жаріков А.Ю. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Всеукраїнська науково-практична конференція "Фінансова політика як складова економічного розвитку", (м.Київ, 15-16 квітня 2020 р.). Київ: КНТЕУ, 2020. С.57-60.

16. Жаріков А.Ю. Формування фінансово-бюджетних відносин в умовах трансформації економіки // Всеукраїнська науково-практична конференція " Фінансова система України як складова інституційних перетворень економіки ", (м.Київ,14-15 квітня 2021 р.). Київ: КНТЕУ, 2021. С.45-47.

17. Жаріков А.Ю. Фінансовий механізм у системі економічного розвитку // Міжнародна науково-практична конференція "Сучасні дослідження світової науки", (м.Львів, 25-27 грудня 2022 р.). Львів , 2022. С.1016-1022.

18. Жаріков А.Ю. Напрями бюджетної політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів. «Фінансова політика як складова економічного розвитку» : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 57–59.

19. Жибер Т.В. Удосконалення процесу бюджетування в Україні. Фінанси України. 2009. № 8. С.76-81.

20. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. 2020. Вип. 44. С. 172–179.

21. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.
22. Корнієнко Н.М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні // Вісник Львівської державної фінансової академії 2012. № 23. С. 28–35.
23. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
24. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: пер. с англ. М.: Гелиос. 2012. 352 с.
25. Лук'яненко І. Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. К.: НаУКМА, 2014. 229 с.
26. Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах посилення євроінтеграційних процесів. Бізнес Інформ. 2017. № 11. С. 323–327.
27. Максюта А.А., Чугунов І.Я. Бюджетна складова суспільного розвитку // Вісник КНТЕУ. 2012. № 3. С. 45–54.
28. Теорія фінансів / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбов. л-ри, 2010. 576 с.
29. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 р. № 294-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
30. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
31. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
32. Про Державний бюджет України на 2023 рік: 03.11.2022 р. № 2710-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
33. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р. №1805-р.
34. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 року № 1652-IX.

35. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану»

36. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»

37. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: монографія / за ред. І.Я. Чугунова. К.: ДННУ АФУ, 2009. 848 с.

38. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. Вісник КНТЕУ. 2011. № 4. С. 13–22.

39. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень// Економічний часопис-XXI. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.

40. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2. С.87–98. 53.Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. Вісник КНТЕУ. 2020. № 6. С.57–65.

41. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.

42. Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінанси міжнародного валютного фонду. // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2022. № 2. С. 77–95.

43. Ahmed, I., Soggi, C., Severini, F., Pretaroli, R. (2019). Fiscal policy for households and public budget constraint in Italy. *Economia Politica*, 36(1), pp. 19-35.

44. Bilbiie, F., Monacelli, T., Perotti, R. (2021). Fiscal policy in Europe: controversies over rules, mutual insurance, and centralization. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 77-100.

45. Budget policy of social development.ChugunovI.,KanevaT.,Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.

46. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt

policy. Investment Management and Financial Innovations. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.

47. Zharikov A.Yu. State financial policy in the system of socio-economic development of the country. Sciences of Europe. Praha, Czech Republic.2020. Vol.3. N.59. pp.20-25pp. 254-261.

48. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. Baltic Journal of Economic Studies. 2019. Vol. 5 No. 3. pp. 213-217.

49. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. Baltic Journal of Economic Studies. 2019. Vol. 5 No.5. pp.197-203.

50. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. Problems and Perspectives in Management. 2019. Vol.17,Issue 3, pp.101-110.

51. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. The potential of modern science. volume 2. Sciemcee Publishing.London, United Kingdom. 2019. pp.29-44.

52. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. Problems and Perspectives in Management. 2019.Volume 17, Issue №4, pp.252-261.

53. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. Investment Management and Financial Innovations. Volume17.2020,Issue№1, pp.134-142.